

1. Komunikační struktury

Neustálým střídáním komunikačních struktur oživíte celkovou atmosféru vyučování. Myslete na to už při tvorbě svých plánů.

1.1 Zasedací pořádek

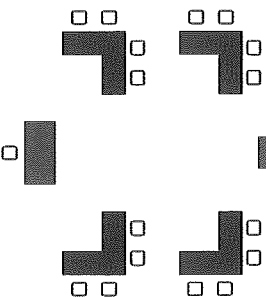
Zasedací pořádek má pro skupinovou dynamiku třídy obrovský význam – odráží přece živý sociogram (= obraz vztahů ve skupině). Máme zkušenost, že je dobré zasedací pořádek čas od času změnit. Jednou si žáci souseda výlosují, podruhé dostanou možnost partnera si vybrat. Až později opět získají při volbě volnou ruku, budou ochotni pracovat delší čas s náhodným partnerem.

Když si představíte, že se žák celý školní rok dívá na tabuli například otočen vpravo, je jasné, že to ztraví příliš neprospívá. Změnami zasedacího pořádku působíte preventivně proti vadnému držení těla, neboť řada z těchto poruch, respektive mnohá natažení v oblasti krku a šíje, jsou důsledkem jednostranného směru pohledu.

Protože se zasedací pořádek rozhodujícím způsobem spolupodílí na průběhu vyučování, neměli byste ho při plánování hodiny opominout.

Fontální zasedací pořádek se hodí pro přednes výkladu, referátu, promítání filmu atd., tedy vždy, když celé skupině předává důležité informace jeden centrální informační zdroj.

Jsou-li v místnosti variabilní stoly a vy zadáváte **skupinové úkoly**, doporučujeme zasedací pořádek podle Klipperta (2000). Je velmi vhodný pro skupinu 28 osob, počet lze však pochopitelně i navýšit. Umožňuje relativně dobrý oční kontakt mezi žáky navzájem, zároveň všichni dobře vidí na učitele. Kromě toho lze tento zasedací pořádek s malou námahou rychle změnit, takže výborně vyhovuje nárokům flexibilního vyučování.

- Po otočení stolu o 90 stupňů směrem k sobě vzniknou skupinky s dobrým vzájemným očním kontaktem.
- Otočením stolu o 90 stupňů směrem od sebe vznikne „U“, přičemž je také možné postavit židle tak, aby tvořily kruh.

1. Komunikační struktury

Doporučujeme: Na začátku školního roku věnujte čas tréninku výše popsaných změn zasedacího pořádku. Děti musí znát názvy jednotlivých uspořádání a vědět, jak se stoly a židlemi manipulovat. Vysvětlíte jim také výhody útvarů, např.: „Při diskuzích uděláme kruh, abyste na sebe všichni viděli.“ Stejně jako se žáci při tělocviku učí připravit cvičební nářadí (např. hrazdu), měli by vědět, jak sestavit židle do kruhu, jak vznikne ze stolu „U“ a jak připravit stoly pro práci ve skupinách. I to patří k „managementu (řízení) třídy“.

1.2 Skupiny

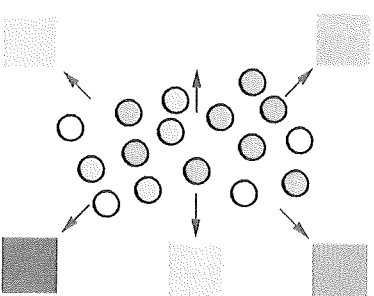
Náhodně vytvořené skupiny

Co se týče malých skupin utvořených rychle a jen na omezenou dobu, vycházejte z následující normy, aniž byste ji explicitně vyslovili: „Chťel bych, aby v naší hodině mohli všichni vzájemně spolupracovat – každý s každým.“

Pracovní koutky (4–6)

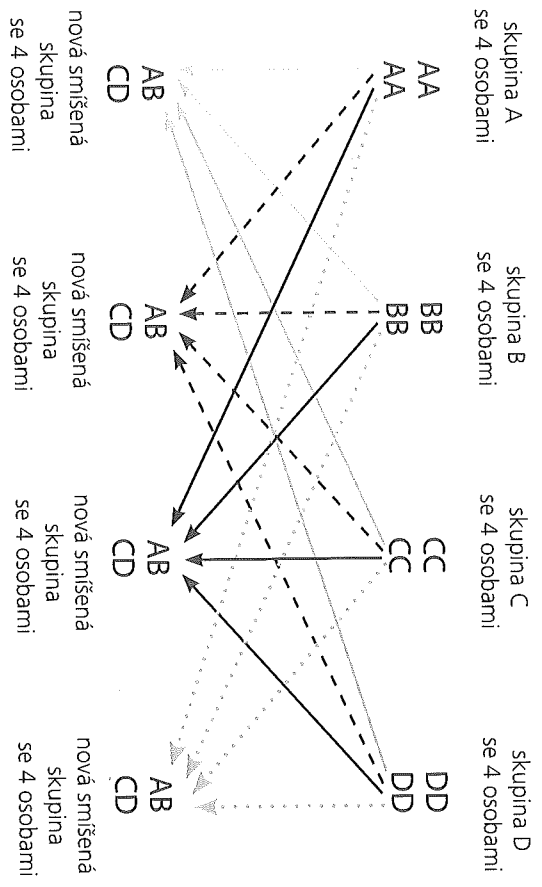
Tato organizační forma se hodí pro tematicky diferencované skupinové vyučování. Doporujeme: Připravte si čtyři až šest témat, ze kterých si žáci budou moci vybrat. Témata vyjádřete slovy či symboly a plakáty pověste na zeď nebo položte na stoly. Dejte žákům čas zorientovat se a zvolit si téma. Na váš jasný signál vytvoří žáci skupiny: „Teď se prosím každý postavte do kouta, kde se nachází téma, které vás zajímá.“

Pozor: Nezapomeňte, že vzniklé skupiny mohou být různé početné. Budete tedy potřebovat dostatek pracovního materiálu. V každém případě nechte volbu tématu na žácích, i když by se ve výsledku měly uplatnit třeba jen dvě z nabízených možností. Znamenalo by to, že jsou očividně atraktivní, a nízký počet zpracováványch témat by pak nijak nesnižil přínos výuky.

Skupiny s výměnou členů (puzzle, jig saw, skládkové učení)

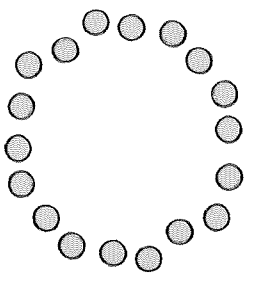
Skupiny A, B, C a D zpracovávají různá témata. Členové skupin se stávají „specialisty“ na konkrétní aspekt. Následně dojde k novému uspořádání skupin. Z každého týmu specialistů přichází do každé nové skupiny jeden zástupce a členové si tak mohou vyměňovat poznatky, ke kterým se dobraly předchozí skupiny:

Tip: Tato forma je podstatně zajímavější než nekonečné prezentace jednotlivých skupin. Navíc zúčastnění musí aktivně předávat – a tím znovu zpracovat – získané znalosti. Rozhodně **ohláste žákům tento způsob práce předem** a vysvětlíte jim výhodu techniky: „Když předáváte dál, co jste se naučili, sami si hodně zapamatujete. Jen ten, kdo látku správně pochopí, umí ji také vysvětlit ostatním.“ Je to vlastně „úsporná“ metoda učení – čemu člověk porozumí hned, to se nemusí učit doma.

Kruh

Nechte žáky vytvořit kruh vždy, když je nezbytný jejich vzájemný oční kontakt. K takovým situacím se řadí třídní fóra, pohybové hry, diskuze, kruhové tance, rituály (narozzení, rozloučení, zahájení) atd.

Bowl

Termín „bowl“ je odvozen od anglického slova „fish-bowl“ (kulovité akvárium) a označuje formu práce vhodnou pro diskuzi.

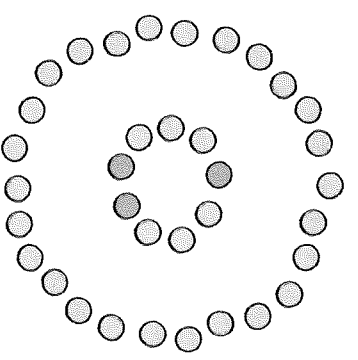
Fáze přípravy: Skupiny shromáždí argumenty k danému diskuznímu tématu.

Diskuze: Každá skupina vyšle do vnitřního kruhu jednoho zástupce. Osoby nacházející se ve vnitřním kruhu diskutují; ty, jež tvoří vnější kruh, mlčí a poslouchají.

Střídání: Po 15-20 minutách se osoby z vnitřního kruhu vrátí do svých skupin, skupinky se chvíli radí, potom vyšlou do vnitřního kruhu nové zástupce a diskuze pokračuje.

Varianta 1: Osoby ve vnějším kruhu fungují jako „ghost speakers“ a legálně smějí potichu napovídat.

Varianta 2: Uprostřed stojí „křeslo pro hosta“. Osoby z vnějšního kruhu do něj mohou usednout a „učinit prohlášení“, pak však musí křeslo okamžitě opustit. Tato alternativa se hodí především pro „emocionálně výbušná“ témata.

„U“

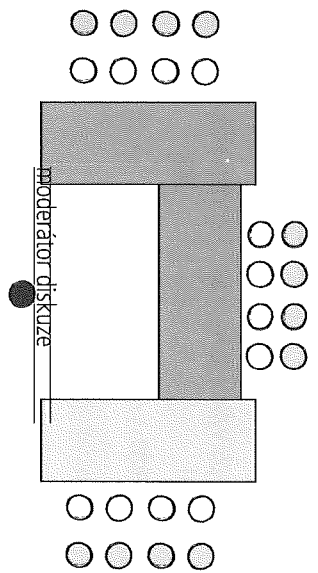
Tato forma se dá velmi dobře použít při hraní rolí či debatách (viz také kapitoly 2.11 a 2.15), při nichž se mají střetávat rozdílné pohledy na věc nebo hodnotové žebříčky.

Příprava: Skupinky proberou argumenty a strategie. Každá skupina vyšle odpovídající počet osob.

Realizace: Moderátor dohodne se zúčastněnými pravidla diskuze. Osoby sedící v prvních řadách vedou za podpory moderátora debatu. Osoby ve druhých řadách jim „kryjí záda“, poslouchají a mlčí.

Střídání: Asi po 20 minutách si osoby z prvních a druhých řad vymění místa a „vklouznou“ do příslušných rolí.

Alternativa: Osoby sedící ve druhé řadě fungují jako „ghost speakers“ a legálně smějí potichu napovídat.

1.3 Náhodné rozdělení do skupin

Ze zkušenosti víme, že čas od času je dobré nechat studenty, aby skupiny či dvojice vytvořili podle vlastního výběru. Vyhovíte tak jejich potřebě spolupracovat s kamarádem nebo kamarádkou. Dbejte však také na to, aby si žáci zvykli kooperovat s různými členy třídy – tedy aby uměli vytvořit tým.

Rozdělení do skupin se samozřejmě můžete ujmout také vy sami a jmenovitě uvést příslušníky jednotlivých týmů. Velmi dobře zkušenosti máme se skupinami vzniklými náhodně – rozhoduje „nestranný“ los, který třídu pěkně promíchá.

Rozřazováním do náhodných skupin navíc uvolníte atmosféru výuky a třídu rozhybete. Zvolíte-li například rozdělování do týmů pomocí dílků puzzle, s učebními obsahy jako takovými to pochopitelně nespojují. Ale je to zábavné, aktivuje se pravá mozková hemisféra, žáci mohou vstát z míst a dojde k promíchání osob, což se pozitivně projeví na dynamice skupiny.

Následující nápady – u některých uvádíme jen část původního znění – pocházejí od učitelů a jiných pracovníků z praxe, ale i od studentů. Urcitě přijdete ještě na řadu dalších možností, jak tyto podněty rozvinout a přizpůsobit rozmanitým situacím.

Dvojice

K rozdělení žáků do dvojic můžete užít následujících metod:

- Rozstříhnete texty/příběhy/člátky/příslով/slavné historické páry a nechte žáky, aby si každý poslepu vybral jednu část. Partneri/skupiny se najdou sestavováním textů. Nebojte se hromu!

Příklady:

Caesar	Kleopatra
Protiklady ...	... se přitahují.
No ...	... sports.
Vím, ...	... že nic nevím.

- **Vytáhni si provázek:** Připravte si alespoň metr dlouhé provázky (množství: polovina počtu dětí) a pak je všechny přibližně uprostřed sevřete v dlaní. Každý žák chytí jeden konec a poté se skupina „rozmotá“ do dvojic.

- **Slova složená:** Rozdejte kartičky, na kterých bude slovem či obrázkem vyjádřená vždy jen jedna část složeného podstatného jména. **Příklady:** pet-klíč, leso-step, ptako-ještěř, havonožec, vele-trh, vodo-léčba, ... (v češtině není k dispozici tolik vhodných příkladů jako v němčině, poznámka překladatelky).

Oblíbenější varianta: Jedna část výrazu je vyjádřena obrázkem, druhá slovem.

- **Hrací karty:** Rozdejte karty některé karetní hry, žáci se seskupí podle symbolů. Pro tento účel se výborně hodí karty klasické hry „Černý Petr“, tedy pokud předem vyřadíte právě „Černého Petra“.
- **Rozstřížené obrázky:** Rozstříhajte pohlednice nebo obrázky na dvě části. Děti si poslepu vytáhnou jeden díl a hledají svého partnera.
- **Rozstřížený pracovní návod:** Studenti si vytáhnou jednu část a snaží se najít svůj protějšek.

Skupiny se stejným počtem členů

Potřebujete-li vytvořit stejně početné skupiny, máte například následující možnosti:

- **Hrací karty:** Rozdejte karty některé karetní hry, žáci se seskupí podle symbolů či barev.
- **Příklad:** ♠ ♣ ♥ ♦ → 4 skupiny
- Na nakopírované listy se zadáním úkolu nalepte **barevná kolečka**, papíry promíchejte a rozdejte, děti vytvoří skupiny podle barev koleček.
- Použit můžete ostatně jakékoli **symboly** – s přihlednutím k věku a zájmu cílové skupiny.

Příklad: ☹ ☐ Ω ☺ ☼ §

- **Barvy 1:** Nakopírujte zadání na barevné papíry. Skupiny mohou vzniknout dvěma způsoby:

Varianta 1: Kolik barev, tolik skupin.

Varianta 2: Zadejte požadavek, že v každé skupině musí být všechny barvy zastoupeny po jedné.

- **Barvy 2:** Nakopírujte zadání na barevné papíry formátu A4 a každý rozstříhajte na tolik částí, kolik členů má mít jedna skupinka.

Příklad: Červený, modrý a zelený list se zadáním úkolu rozstříhajte na pět dílů, každé dítě si poslepu vytáhne jeden. Vzniknou tři skupiny po pěti lidech.

• Losy všeho druhu:

Příklad 1: Připravte si brčka různých delek. Každé dítě si vytáhne jedno. Osoby se stejně dlouhými brčky tvoří skupinu.

Příklad 2: Děti si z košíku tahají kartičky s číslicemi nebo symboly; stejně číslice/motivy značí příslušnost k jedné skupině.

• Rozstříhejte **obrázky (pohlednice, fotografie z kalendářů, ...)** na tolik částí, kolik má mít skupina členů. Žáci, z jejichž dílků se složí správný obrázek, tvoří jednu skupinu.

• **Rozpočítávání** od 1 do x. **Příklad:** Chcete-li mít čtyři skupiny, rozpočítejte děti od jedné do čtyř. Všichni, na které připadla 1, tvoří jednu skupinu, všichni s 2 druhou atd.

• **Hledej členy rodiny:** Děti hledají kartičky s názvy různých „přibuzných“, např. zvířát (psů, koček apod.). Kartičky s názvy zvířat jedné „rodiny“ (např. kočka angorská, kočka siamská, kočka perská, kočka domácí) patří k sobě. Při výběru pojmu berte v potaz věk dětí!

• **Molekuly:** Tuto pohybovou hru můžete dobře využít jako aktivizační přestávku. Všechny osoby se pohybují na rychlou (!) hudbu volně v prostoru. Náhle hudbu vyprostete, zdvihnete ruku, pomoci prstů vyjádřete určité číslo a zároveň jej hlasitě oznamte, např.: „Tři atomy!“ Děti se rychle seskupí do tříčlenných skupin a chytanou se za ruce – tvoří tak jednu „tříatomovou molekulu“. Jakmile hudbu znovu pustíte, skupiny se rozpojí a žáci se opět začnou pohybovat po místnosti. Počet „atomů“ obměňujte. V posledním kole zadějte počet, jaký potřebujete pro následnou práci ve skupinách.

• **Zdvižený palec:** Všichni si stoupnou do kruhu. Každé dítě natáhne paži a nastaví ruku tak, aby palec směřoval vzhůru. Zavřete oči a dotkněte se vždy odpovídajícího počtu palců: „Všichni, jichž se teď dotknu – 1, 2, 3, 4 a 5 –, jsou v jedné skupině ...“

• **Přijmení:** Připravte si kartičky s přijmeními, která znějí podobně (Vaněk, Staněk, Dáněk, ...). Jedno přijmení je napsáno vždy na několika lístcích. Děti se stejným přijmením na kartičce se svolají dohromady.

• **Najdi zvířata:** Každý dostane lísteček s názvem živočicha. Na povel začnou všichni napodobovat zvuky a pohyb „svého“ zvířete. Živočiškové stejného druhu tvoří skupinu.

Příklad: Doga, pudl, jezevčík, ovčácký pes; rejsek, hraboš, pískomil, myš domácí; stehlik, čížek, hýl, kos; vodní vážka, moucha, včela, čmélák.

• **Barevné míčky (žonglovací):** Skupina je určena prostřednictvím balonků stejné barvy.

• **Napište kulaté krabičky od filmů do fotoaparátu** vůněmi a zápachy (několik kapek na chomáček vaty). Každá osoba si vytáhne jednu dózičku a po čichu hledá svého partnera. Na své si přijdou olfaktorické typy.

Skupiny s různým počtem členů

Plánujete-li rozdělení žáků do různé početných skupin, je důležité, abyste měli připraven dostatek pracovních materiálů, protože velikost skupin neodhadnete. Pokud je to jen trochu možné, vyberte a nabídněte studentům témata se stejnou mírou atraktivty.

• **„Metoda 4-6 koutů“:** Umístěte v prostoru různé obrázky, cedulky s výroky, tématy. Žáci se postaví k obrázku/lístku, který je oslovil/ktely považují za zajímavý/s nímž nejvíce souhlasí.

• **Vnější znaky:** Velikost bot, barva očí, všichni s ponožkami určité barvy či s jinými shodnými vnějšími znaky. Děti vytvoří skupiny podle zadané charakteristiky.

• **Obilba:** Oblíbená barva, jídlo, zvíře, hudba, herec/herečka atd.

Zadejte téma, např.: „Každý tadý v kruhu uvede své oblíbené jídlo. Katko, začni, pak budeme pokračovat ve směru hodinových ručiček ...“ Až promluví všichni, dejte pokyn, aby osoby, které mají v oblibě stejné jídlo, vytvořily vždy jednu skupinu. „Jídla“ zmíněná pouze jednou vytvoří společnou skupinu.

• **Hra se slovy:** Každé dítě dostane papír formátu A4, na kterém bude jedno písmeno. Děti si stoupají vedle sebe a vytvářejí z písmen slova.

• **Narozeníny:** rozřazení žáků podle narození. Vytvoříte dvě skupiny tak, že rozdělíte děti podle toho, zda se narodily v sudém, či v lichém měsíci, respektive v sudém, anebo v lichém dnu.

• **Dotyková hra:** Děti zavrou oči a pokusí se seřadit se podle výšky. V závislosti na žádané velikosti skupin je pak rozpočítejte.

Literatura k dalšímu studiu:

BELZ, Horst – SIEGRIST, Marco: *Klíčové kompetence a jejich rozvíjení*. Praha: Portál, 2001.
BADERGRUBER, Bernd: *Otevřené učení ve 28 krocích*. Praha: Portál, 1997.
KASIKOVÁ, Hana: *Učme (se) spolupráci spolupráci*. Kladno: Aisis o.s., 2007.
HERMOCHOVÁ, Soňa: *Hry pro dospělé*. Praha: Grada, 2004.
SITNÁ, Dagmar: *Metody aktivního vyučování. Spolupráce žáků ve skupinách*. Praha: Portál, 2009.

moderní pedagogika v teorii a praxi

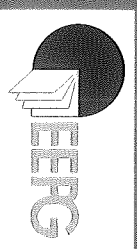
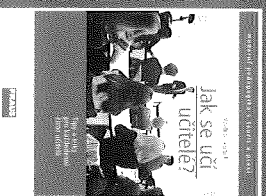
Elisabeth Berger
Hildegard Fuchs

Učíme děti učit se

Učitel se v současné době nachází ve složité situaci: očekává se od něj všestranná profesionalita. Publikace **Učíme děti učit se**, pocházející z pera odborných pedagogůk **Elisabeth Berger a Hildegard Fuchs**, může pomoci zkušeným i začínajícím učitelům. Předkládané „know how“ podstatné části vyučovacího procesu se dá rychle a účinně aplikovat v každodenní praxi. Uvedené poznatky lze využít především v realizaci průřezového tématu „Osobnostně sociální výchova“. Učitelé v krizi najdou praktické postupy a techniky, jak organizovat aktivní komunikaci žáků, jak rozvíjet jejich tvořivý potenciál, jak je naučit pracovat s informacemi a využívat různá média. Ke zkvalitnění pedagogického procesu přispějí i podněty k prohloubení profesní sebereflexe (analýza výsledků pozorování a jejich interpretace). Ve školním prostředí i v dialogu s rodičovskou veřejností najdou uplatnění zásady efektivního jednání. Čtenář na knize ocení věcnost, srozumitelnost a přehlednost.

Dále doporučujeme:

Nakladatelství Fraus
je členem
**Evropské asociace
nakladatelství učebnic**
(European Educational
Publishers Group).

Nakladatelství Fraus

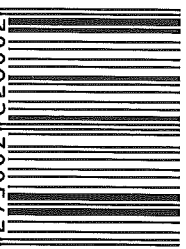
Goethova 8, 301 31 Pízeň

Tel.: 377 226 102

Fax: 377 224 594

e-mail: info@fraus.cz

ISBN 978-80-7238-854-7

moderní pedagogika v teorii a praxi

Elisabeth Berger
Hildegard Fuchs

Učíme děti učit se

Praktické využití
poznatků o školní
komunikaci, učení
a prezentaci